

FASCINATIE EN EXTIMITIEIT

Michel Thys, *Fascinatie – een fenomenologisch-psychoanalytische verkenning van het onmenselijke*, Meppel-Amsterdam, Boom, 2006 383 pp., ISBN 90 8506 371 x

Voorliggend boek is het proefschrift van Michaël Thys, die al meerdere publicaties op zijn naam heeft en nu voorzitter is van het *Tijdschrift voor Psychoanalyse*. Een korte biografische notitie op pagina 383 reikt deze gegevens wat uitgebreider aan.

Inhoudelijk spreekt deze studie sterk aan. Het is meteen duidelijk dat het hier niet om lichte lectuur gaat. Dit verwacht men uiteraard ook niet van een proefschrift! De ambitieuze titel laat echter niet toe daar verder nog aan te twifelen. Die titel deed mij onmiddellijk even opkijken door de samenstelling ‘fenomenologisch-psychoanalytisch’ om de aard van deze ‘verkenning’ aan te duiden. Fenomenologisch *én* psychoanalytisch? Er zijn er die daar meteen op hoge paarden zouden klimmen om een boom op te zetten over al dan niet vermeende onverenigbaarheden in dit koppel, zeker als men beide termen met een koppelteken aan elkaar hangt! De lectuur leert dat het in wezen niet meteen zo’n vaart loopt aangezien het boek zich in drie delen ontvouwt: het fenomenologische deel wordt gevolgd door een psychoanalytisch deel en het sluitstuk is een antropologische studie. Op pagina 134 noemt Thys de psychoanalyse “als het ware een *klinische fenomenologie van het psychische*” om op pagina 135 terecht te stellen: “Toch is de psychoanalyse geen fenomenologie. De psychoanalyse is immers in wezen gebaseerd op haar psychotherapeutische praktijk, een praktijk die de fenomenologie, als reflexieve discipline, totaal vreemd is.” De lezer haalt opgelucht adem...

En toch – ‘eppur!’ – ligt de ‘Spaltung’ in dit boek precies tussen het eerste en het tweede deel. De fenomenologische studie is op gedegen filosofische grondslagen gevestigd. Sartre krijgt veel aandacht en de verwijzingen naar Heidegger, Merleau-Ponty en vele anderen ontbreken niet. Maar, het blijft uiteraard – en dit is niet pejoratief bedoeld – een filosofische benadering. Jean-Paul Sartre mag dan al een scenario over Freud hebben geschreven – las ik dat ooit als jongmens in *Les Temps Modernes?* – zijn verhouding tot het onbewuste is niet evident, ook al heeft hij het dan over “een bewustzijn zonder Ik” (p.110), de verhouding van de filosofie tot de psychoanalyse blijft moeilijk. Ik benadruk ‘de filosofie’ en ik schrijf niet ‘de filosofen’. Er zijn immers talrijke uitzonderingen, ook in andere menswetenschappen. De vraag naar de *kliniek* blijft telkens echter levensgroot en hoort dat ook te zijn omdat zij van ethische strekking is: psychoanalyse is geen theoretische bezigheid, maar een praxis die door een theorie wordt geschraagd en die deze theorievorming in osmose voedt en vorm geeft. Toegegeven, ook filosofie is in wezen geen louter theoretische bezigheid en kan dat ook niet zijn, ook al mag menigeen dat denken: de filosoof buigt zich niet alleen over de grote levensvragen, zijn reflecteren impliceert een *praxis*. Sartre was daar zeker een voorbeeld van. Alleen is die praxis niet die van de psychoanalyse, waarin het onbewuste zijn rechtmatige en onvervreembare plaats heeft.

Bij deze overweeg ik dat dit proefschrift opgeleverd werd op het gebied van de filosofie. Het spreekt vanzelf dat een brok gedegen filosofische achtergrond dan zijn recht moet krijgen. Maar, is dit op zich wel terecht? Kan, mag de psychoanalyticus niet zelfstandig, vanuit zijn *klinische wetenschap* – een term die ik met dank aan collega Antoine Mooij ontleend heb – een benadering ontwikkelen? Moet die noodzakelijk

voorafgegaan worden door een belendend veld? Het is een vraag die mijns inziens precies in deze tijd hevig aan de orde is. Het is wellicht symptomatisch dat een psychoanalyticus zijn proefschrift op het terrein van de filosofie moet indienen. Symptomatisch voor het verschuiven van de interesse voor de psychoanalyse van de klinische wetenschappen – die blijkbaar door een niets ontziend utilitarisme geteisterd worden – naar de menswetenschappen, waarvan de psychologie ook al op de rand plaats heeft genomen. Wie dit voor een subjectieve eruptie van schrijver dezes neemt, heeft volkomen gelijk! En het weze gezegd: dit doet op generlei wijze iets af aan de verdienste van Michel Thys!

Na de ‘Spaltung’ volgt de psychoanalytische benadering. Het antropologische luik sluit het geheel af en poogt een synthese over de kloof te bieden.

Eén kanttekening wil ik mij niet onttogen. Als Michel Thys het heeft over fascinatie, het Ik, het object, de wereld en het subject verwacht ik een ietwat sterkere nadruk op de gedeeldheid van het subject dan op het Ik. Waar hij refereert aan het *Unheimliche* (p. 120), Freuds “intern buitenland” (p.296) en de extimiteit (p. 234 e.v.) gaat het immers over het gedeelde subject. Het klinische materiaal dat de auteur aanreikt en zijn antropologische studie illustreren dit overigens nogmaals. Als geweld, incest, seksueel misbruik (p. 316 e.v.) het subject fascineren, is het in wezen toch omdat het met de neus op zijn gedeeldheid, op de extimiteit wordt gedrukt. En dat is uiteraard niet meteen zo’n prettige ervaring. Het herinnert ons ook aan de fascinatie die de pervers op de neuroticus uitoefent. En wat zoekt de pervers nu precies, wat is zijn doel? Juist, de gedeeldheid van het subject bij de ander bloot te leggen, het subject te raken waar het zijn oorspronkelijke kloof draagt. Of is dit wat Thys beoogt met het “bestaansminimum van het subject” (o.a. p. 301)?

Het geeft geen pas in deze recensie te proberen een samenvatting aan te reiken: het zou de rijk gestoffeerde inhoud van *Fascinatie* onrecht aandoen. Laat de filosofisch en/of psychoanalytisch geïnteresseerde lezer zelf het boek proeven en er zijn eigen dialoog mee aangaan!

Formeel is deze lijvige studie een mooie uitgave in de reeks *Vragen aan Freud* van Uitgeverij Boom. Een literatuurlijst, namenregister en zakenregister maken met een goed gedetailleerde inhoudsopgave de lezer wegwijs in het aangereikte tekstmateriaal. Voetnoten zijn hier van toepassing, wat inderdaad handiger is dan het verwijzen naar eindnoten.

Wat de taal betreft, mag gezegd worden dat Thys er in slaagt ondanks de complexiteit van zijn onderwerp en de talrijke filosofische verwijzingen toch een vlot leesbaar Nederlands te blijven hanteren en door het expliciteren van de gebruikte concepten deze voor de lezer bereikbaar houdt.

Eén opmerking mag ik mij misschien wel veroorloven: elk groot onderdeel van het boek afsluiten met een beknopte samenvatting van de ingenomen standpunten en de afgeleide besluiten zou de lezer helpen de complexe materie te bevatten.

Tot slot mag ik dit boek zeker aanraden. Het biedt als ‘verkenning’ en als ‘wetenschappelijke proeve in de filosofie’ rijkelijk materiaal tot reflectie en nodigt de lezer niet alleen uit tot een denkoefening, maar ook tot een dialoog. En dit laatste is de kwaliteit van goede lectuur.